1.01 IZVIRNI ZNANSTVENI ČLANEK
DOI: https://doi.org/10.56420/Kronika.74.3.12
CC BY-SA

TADEJA ANDREJEK*

Med Trianonom in terenom

Določanje in utrjevanje prekmurske meje z Madžarsko med letoma 1921 in 1924

IZVLEČEK

Prispevek obravnava delo mednarodne razmejitvene komisije pri določanju meje med Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Madžarsko na območju Prekmurja med letoma 1921 in 1924. Izhaja predvsem iz arhivskih virov, saj je bilo konkretno delo komisije na prekmurskem odseku v dosedanji literaturi obravnavano le deloma. V ospredju so dokumenti jugoslovanske in madžarske delegacije, ki omogočajo vpogled v organizacijo komisije, njeno delo na terenu, madžarske zahteve po spremembi meje, odzive jugoslovanskih oblasti ter zaplete pri označevanju in poznejšem varovanju mejnikov. Trianonska pogodba je določila osnovni potek meje, vendar je bilo treba to mejo v naslednjih letih še natančno določiti na terenu, jo izmeriti in označiti z mejniki.

KLJUČNE BESEDE

Prekmurje, Trianonska pogodba, razmejitvena komisija, jugoslovansko-madžarska meja, mejni kamni

ABSTRACT

BETWEEN TRIANON AND THE REALITY ON THE GROUND. DETERMINING AND CONSOLIDATING THE YUGOSLAV-HUNGARIAN BORDER IN PREKMURJE BETWEEN 1921 AND 1924

The article discusses the work performed by the international boundary commission in determining the border between the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and Hungary in Prekmurje between 1921 and 1924. It mainly draws on archival sources, given the limited extent to which the existing literature has addressed the commission's work on the Prekmurje section of the state border. Primary focus is on the documents of the Yugoslav and Hungarian delegations, which provide insight into the organization of the commission, its work on the ground, Hungary's demands for border changes, the response from the Yugoslav authorities, and complications in marking the border and protecting the boundary markers. While the Treaty of Trianon set the basic course of the border, the latter still needed to be precisely determined on the ground, measured, and indicated with boundary markers during the subsequent years.

KEYWORDS

Prekmurje, Treaty of Trianon, boundary commission, Yugoslav-Hungarian border, boundary markers

* univ. dipl. zgod., kustosinja, Pomurski muzej Murska Sobota, tadeja.andrejek@pomurski-muzej.si

UVOD

Po koncu prve svetovne vojne vprašanje Prekmurja ni bilo rešeno hkrati z nastankom Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. O njegovi državni pripadnosti so odločali na pariški mirovni konferenci, kjer je jugoslovanska delegacija svoje zahteve utemeljevala z narodnostnimi, jezikovnimi, geografskimi in gospodarskimi razlogi. Tudi njena stališča se niso oblikovala naenkrat. Iz zapisnikov delegacije je razvidno, da je maja 1919 ob določitvi minimalnih zahtev opustila zahtevo po Monoštru, vztrajala pa pri ozemlju do Dolnje Lendave in Radgone. Zato je bila prihodnja severovzhodna meja Kraljevine SHS še vedno predmet pogajanj.[1]

Pri utemeljevanju zahtev po Prekmurju je imel pomembno vlogo Matija Slavič, član jugoslovanske delegacije in izvedenec za prekmursko vprašanje. V poznejših zapisih je opisal, kako slabo so nekateri predstavniki velesil sprva poznali razmere med Muro in Rabo ter kako je bilo treba jugoslovanske zahteve utemeljiti s statističnim, etnografskim in kartografskim gradivom. Posebej je izpostavil ameriškega geografa Douglasa W. Johnsona, čigar predlog meje severno od Mure je 20. maja 1919 podprla teritorialna komisija pod predsedstvom Andréja Tardieuja. Slavičeve zapise je treba brati kot pričevanje neposrednega udeleženca, ki je dejavno zagovarjal jugoslovanske zahteve.[2]

Vrhovni svet je 9. julija 1919 potrdil odločitev, po kateri je večji del Prekmurja pripadel Kraljevini SHS. Politična odločitev pa še ni pomenila, da je bila meja določena tudi na terenu. Trianonska mirovna pogodba, podpisana 4. junija 1920, je v 27. členu, odsek A, določila njen osnovni potek, vendar je bilo treba pogodbeni opis primerjati s starimi upravnimi in občinskimi mejami, vodotoki, cestami in dejanskim stanjem v prostoru. Šele nato so lahko sledili zakoličenje, geodetske meritve, postavljanje trajnih mejnih znamenj in izdelava končne mejne dokumentacije.[3]

Zato je v središču članka čas med politično odločitvijo o meji in njenim dokončnim označevanjem na terenu. Osredotoča se na prenos trianonske določene meje na prekmurski odsek med letoma 1921 in 1924, na poskus obeh držav, da bi dosegli spremembe njenega poteka, ter na vpliv razmer v obmejnih krajih na delo komisije. Pri tem je treba razlikovati med določitvijo poteka meje, njenim začasnim zakoličenjem ter poznejšimi meritvami in trajnim označevanjem. V virih gre za več zaporednih faz istega postopka, ne za en sam dogodek.

Delo razmejitvene komisije in vprašanje slovensko-madžarske meje sta bila v zgodovinopisju že obravnavana z različnih vidikov. Matija Slavič in David Cree sta o delu komisije pisala kot neposredna udeleženca. Miroslav Kokolj in Rudy Kyovsky sta vprašanje meje vključila v širšo zgodovino Prekmurja po letu 1919, László Göncz pa je podrobneje obravnaval življenje ob novi meji in delo komisije na prekmurskem odseku. János Suba je osvetlil predvsem tehnični in geodetski potek razmejitve, Jernej Kosi pa gospodarske razmere in vprašanje lojalnosti prebivalstva ob novi meji. Pričujoči prispevek se na te raziskave opira, težišče pa postavlja na neposredno primerjavo jugoslovanskih in madžarskih arhivskih dokumentov ter na čim natančnejšo rekonstrukcijo dela komisije na terenu.

Raziskava temelji predvsem na gradivu Arhiva Jugoslavije v Beogradu in Madžarskega nacionalnega arhiva – Državnega arhiva v Budimpešti, dopolnjuje pa ga literatura. Med uporabljenim gradivom so zapisniki komisije, poročila obeh državnih delegacij, tehnična navodila, zapisniki o zakoličenju, vprašalniki obmejnih občin, poročila upravnih in vojaških oblasti ter dokumentacija o izdelavi, postavljanju in poznejšem prevzemu mejnih znamenj.

Razmejitev je neposredno posegala v zemljiško posest, prometne poti in gospodarske povezave obmejnih krajev. Zato so se v Prekmurju ob delu komisije prepletali državni interesi, lokalne zahteve, gospodarske težave, politične demonstracije in povsem tehnična vprašanja merjenja ter označevanja meje. Arhivsko gradivo omogoča spremljanje tega prehoda od pogodbeno določene črte do meje, označene na terenu.

Prihod mednarodne razmejitvene komisije in njena organizacija

Mednarodna razmejitvena komisija za določitev meje med Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Madžarsko je začela organizirano delovati avgusta 1921. Predsedoval ji je britanski polkovnik oziroma podpolkovnik David Cree. V njej so sodelovali še italijanski polkovnik Giovanni Valvassori, francoski podpolkovnik Maurice Marminia oziroma Martinié, japonski podpolkovnik Heisuke Yanagawa s tolmačem P. Martelom, madžarski polkovnik Károly Vassel in jugoslovanski komisar, konjeniški polkovnik Vojin Čolak-Antić. O nekaterih članih komisije je Matija Slavič pozneje zapustil kratke opise, ki dopolnjujejo

1 Krizman in Hrabak, *Zapisnici*, str. 130.
2 Slavič, *Naše Prekmurje*, str. 47–50.
3 Trianonska mirovna pogodba, 4. junij 1920, 27. člen; Suba, Magyarország, str. 217–220.

arhivske podatke o njeni sestavi. Komisija se je 1. avgusta 1921 v Parizu sestala na ustanovitveni seji, po prvih organizacijskih opravilih pa se je preselila v Varaždin, ki je postal njen prvi sedež.[4]

Komisija je v drugi polovici avgusta 1921 prispela iz Pariza na območje Kraljevine SHS. Načrt poti, ki ga je 10. avgusta pripravilo ministrstvo za zunanje zadeve, je predvideval odhod iz Pariza 11. avgusta, prihod v Zagreb 13. avgusta, sestanek naslednji dan ter odhod v Varaždin 15. avgusta. Tam naj bi bila komisija 16. avgusta nameščena, že 17. avgusta pa je bila predvidena pot v Beograd, kjer naj bi ostala 18. in 19. avgusta. 20. avgusta je sledil odhod v Budimpešto, po dveh dneh bivanja na Madžarskem pa povratek v Varaždin. V načrtu je bil Varaždin določen kot stalni sedež komisije. Dopis Komande mesta Varaždin z 20. avgusta 1921, naslovljen na komisijo v Hotelu Novak, potrjuje, da je tja prejemala uradno pošto.[5]

Prihod komisije je zahteval precejšnjo logistično pripravo. Za njene potrebe je bilo treba zagotoviti stanovanja in pisarne za štirinajst častnikov, dvanajst podčastnikov, pisarje, daktilografe in osem vojakov, poleg tega pa še štiri osebne avtomobile. Poleg članov komisije je bilo torej treba omogočiti precej številčno administrativno, tehnično in vojaško osebje za delo na več sto kilometrov dolgi meji.[6]

Delovanje komisije je bilo od začetka odvisno od urejenih prometnih povezav in posebnega režima prehajanja bodoče meje. Članom mednarodne komisije so bile zagotovljene brezplačne železniške vozovnice prvega razreda, Čolak-Antić pa je prejemal legitimacije za kurirje, ki so opravljali službena potovanja. Obmejne oblasti so morale omogočiti prehod osebam z dovoljenjem jugoslovanskega komisarja, saj so člani komisije, kurirji in drugo osebje opravljali oglede in druge naloge na obeh straneh razmejitvene črte. Člani komisije in njihova prtljaga so bili ob prihodu iz Pariza oproščeni carinskih dajatev.[7]

Jugoslovanska delegacija je imela svojo notranjo organizacijo. Vodil jo je Vojin Čolak-Antić, njegov pomočnik pa je bil podpolkovnik Vladimir N. Kostić. V tehničnem delu sta sodelovala Santo Goldoni kot topograf in Dragutin Mak kot geodetski pomočnik. Sekretarka delegacije je bila Ljubica Janjušević, z njo pa sta sodelovala tudi dr. Vojislav M. Petrović z ministrstva za prosveto in dr. Dragutin Kumer kot predstavnik ministrstva za zunanje zadeve. Med vojaškim spremstvom sta navedena narednik Janko Budin in desetnik Božidar Maretić, med vozniki pa Aleksandar Golubović, Vojislav Milić in Ljubomir Marković.[8]

Tudi madžarska delegacija je bila številčnejša od samega političnega zastopstva. Vodil jo je Károly Vassel, v uradnem seznamu osebja komisije iz leta 1921 pa so kot njegovi pomočniki navedeni Zoltán Hadfy, baron Fedor Vest, László Zelovich, Antal Bobek, Jules Grivichich in Andor Berkovich. Alex Sinkovich je naveden kot administrativni ekspert.[9] Pomembno vlogo je imel osrednji tehnični urad, kjer so pripravljali načrte del in pregledovali dokumentacijo, nastalo pri terenskih meritvah.[10]

Pri delu komisije so sodelovali tudi strokovnjaki za posamezne odseke meje. Na jugoslovanski strani so bili za prekmurski odsek imenovani Matija Slavič, Fran Vodopivec in Božidar Sever. Na madžarski strani je bil med strokovnjaki Sándor Mikola, matematik in fizik prekmurskega rodu.[11]

Jeseni 1921 se je komisija iz Varaždina premaknila na madžarsko stran. Čolak-Antić je novembra sporočil, da odhaja v Veliko Kanižo, kjer bo nadaljevala delo. Uradno pošto naj bi odslej pošiljali prek jugoslovanskega poslanstva v Budimpešti, pri poslanstvu pa naj bi odprli poseben račun za stroške delegacije. Delo komisije je bilo sredi decembra prekinjeno in naj bi se nadaljevalo februarja naslednje leto. Jugoslovanska delegacija se je po odhodu iz Velike Kaniže preselila v Osijek.[12]

Že v začetni fazi so se pokazale praktične težave. Komisiji so primanjkovale specialne vojaške karte, potrebne za določanje meje, zato je med Pisarno za razmejitev, Geografskim inštitutom Generalštaba, Ministrstvom vojske in komisijo v Varaždinu potekala korespondenca o dobavi kart v merilih 1 : 75.000 in 1 : 100.000. Težave so nastajale tudi zaradi pomanjkanja avtomobilov in

4 Arhiv Jugoslavije (AJ), MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, dopis IV. armijske oblasti v Zagrebu, 1920–1922, fasc. 85; Slavič, *Naše Prekmurje*, str. 265–266; Göncz, Življenje, str. 316–318.

5 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Dokumentacija o prihodu in nastanitvi komisije, avgust 1921, fasc. 85.

6 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Dokumentacija o nastanitvi komisije, 1920–1922, fasc. 85.

7 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Dopisi o železniških vozovnicah, dovoljenjih za prehod meje in carinskih olajšavah, 1920–1922, fasc. 85.

8 MNL OL, K 52, Le personnel de la Commission de Délimitation du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes, 1921.

9 MNL OL, K 52, Le personnel de la Commission de Délimitation du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes, 1921.

10 Suba, Az Állami Földmérés, str. 26–27.

11 Göncz, Življenje, str. 317.

12 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Dokumentacija o selitvi komisije in zimski prekinitvi dela, november–december 1921, fasc. 85.

popravil vozil; jugoslovanska delegacija je morala zaradi okvare avtomobila Fiat zaprositi za nadomestno vozilo.[13]

Komisija je septembra 1921 v Prekmurje prišla z že vzpostavljenim administrativnim in tehničnim aparatom, vendar v razmere, v katerih nova državna meja med prebivalstvom še ni veljala za dokončno. Zato je njeno terensko delo že od samega začetka spremljala politična napetost.

Prekmurje pred prihodom komisije: negotovost, govorice in vprašanje državne pripadnosti

Še pred prihodom razmejitvene komisije je iz poročil jugoslovanskih oblasti razvidno, da vprašanje meje med prebivalstvom ni veljalo za povsem zaključeno. Oddelek za Slovenijo pri ministrstvu notranjih del je spomladi 1921 ministrstvu za zunanje zadeve posredoval poročilo civilnega komisarja za Prekmurje. Ta je v njem zapisal, da ga je obiskal nadzornik veleposestva grofa Žige in grofice Olge Batthyány ter ga opozoril na govorice, ki so krožile v Prekmurju. Po njegovih navedbah naj bi Olga Batthyány od moža, ki je bil tedaj na Madžarskem, prejela sporočilo, naj tamkajšnji prebivalci »še malo potrpijo«, ker se bo položaj kmalu spremenil. Govorilo se je tudi, da bi lahko njun sin Nikola Batthyány sodeloval pri razmejitvi in poskušal »koliko mogoče više Prekmurja da spremi pod Madžarsku«. Civilni komisar teh informacij ni obravnaval kot nepomembne govorice. Opozoril je na vpliv družine Batthyány in zapisal, da je bilo obmejno prebivalstvo še vedno v negotovosti, kateri državi bo nazadnje pripadlo.[14]

Takšne govorice niso krožile samo v veleposestniških krogih. Septembra 1921 je Komanda Prekmurskega odseka zbirala izjave proti dolnjelendavskemu občinskemu načelniku Božidarju Severju. Josip Grča je v izjavi navedel, da mu je Sever nekaj mesecev prej govoril, da Dolnja Lendava ne bo ostala v Kraljevini SHS, temveč bo skupaj z okoliškimi vasmi in Monoštrom pripadla Madžarski. Grča mu je pripisal tudi izjave o posebni avtonomiji Prekmurja in uporabi prekmurskega katekizma z madžarskim duhom v šolah. Izjava ne omogoča ugotovitve, ali je Sever navedene besede dejansko izrekel, dokumentira pa, katere vrste izjav so vojaške oblasti jeseni 1921 že obravnavale kot vprašanje politične zanesljivosti lokalnih predstavnikov.[15]

Negotovosti glede meje pa ni mogoče razlagati samo kot posledico madžarskega političnega delovanja. Miroslav Kokolj je v zvezi z razmerami leta 1921 opozoril na pomanjkanje, visoke cene, slabe prometne povezave in težave pri sezonskem delu na Madžarskem. Jernej Kosi je podobno pokazal, da so bila politična stališča dela prebivalstva tesno povezana z vsakdanjimi gospodarskimi razmerami. Prekinjene prometne povezave, carinske ovire, težave pri prodaji živine in draga oskrba so povečevali nezadovoljstvo z novo državo. Zato predstave o morebitni vrnitvi pod Madžarsko pri delu prebivalstva niso bile povezane samo s politično agitacijo, ampak tudi z nekdanjimi gospodarskimi povezavami in vprašanjem preživetja.[16]

Podobno negotovost je mogoče spremljati tudi z madžarske strani. Podžupan Železne županije je 3. septembra 1921 madžarskemu Centru za razmejitve poročal, da so prebivalce na madžarski strani in na območju, ki ga je imenoval »zasedeno ozemlje«, pripravljali na prihod komisije. Po njegovem poročilu naj bi se ljudje na srečanjih odkrito izrekali za pripadnost Madžarski. Hkrati je trdil, da so jugoslovanske oblasti zaradi takšnega ravnanja proti prebivalstvu nastopale ostro. Poročilo je napisano z izrazito madžarskega stališča, vendar je pomembno zato, ker pokaže, da so na prihod komisije računali tudi madžarski upravni krogi in da so ga skušali politično izkoristiti.[17]

Da vprašanje pripadnosti ni bilo omejeno samo na govorice, kažejo tudi starejše peticije in pritožbe iz obmejnih krajev. Göncz navaja, da so prebivalci madžarskih naselij ob začasni meji že po zasedbi Prekmurja oblikovali protestne izjave in jih pošiljali madžarskim oblastem ter predstavnikom antantnih držav. Dolnjelendavski okrajni glavar Árpád Vizkelety je tako 1. novembra 1919 v imenu enaindvajsetih naselij nekdanjega okraja pisal angleškemu zunanjemu ministru in protestiral proti novi državni ureditvi. Takšni nastopi so se nadaljevali tudi pozneje in so bili del ozadja, v katerem je leta 1921 začela delovati razmejitvena komisija.[18]

Na drugi strani so jugoslovanske oblasti skušale pokazati, da so bile gospodarske in prometne vezi Prekmurja že usmerjene proti novi državi. V gradivu, pripravljenem za potrebe razmejitve, je ohranjeno poročilo Državnega oskrbništva veleposestva Beltinci iz oktobra 1921. V njem je pou-

13 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Korespondenca o kartah in avtomobilu Fiat, 1921–1922, fasc. 85.

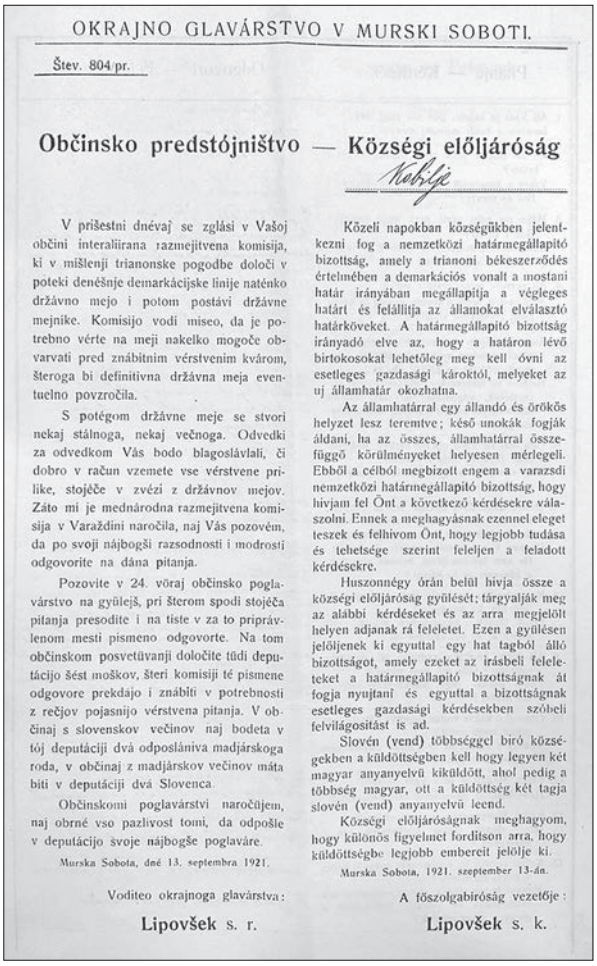
14 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Dopis Oddelka za Slovenijo pri Ministrstvu notranjih del Ministrstvu za zunanje zadeve, 13. marec 1921, fasc. 85.

15 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Komanda Prekmurskega odseka, zapisnik oziroma izjava Josipa Grče, 20. september 1921, fasc. 85.

16 Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 122; Kosi, »Yugoslavia«, str. 283–297.

17 Göncz, Življenje, str. 317–318.

18 Göncz, Življenje, str. 317–318.

OKRAJNO GLAVÁRSTVO V MURSKI SOBOTI.

Štev. 804/pr.

Občinsko predstójništvo — Községi előljáróság

Kobilje

V prišestni dnévaj se zglási v Vašoj občini interalliirana razmejitvena komisija, ki v mišlenji trianonske pogodbe določi v poteki denéšnje demarkácijske linije naténko državno mejo i potom postávi državne mejnike. Komisijo vodi miseo, da je potrebno vérte na meji nakelko mogoče obvarvati pred znábitnim vérstvenim kvárom, šteroga bi definitivna državna meja eventuelno povzročila.

S potégom državne meje se stvori nekaj stálnoga, nekaj večnoga. Odvedki za odvedkom Vás bodo blagoslávlali, či dobro v račun vzemete vse vérstvene prilike, stojéče v zvézi z državnov mejov. Záto mi je mednárodna razmejitvena komisija v Varaždini naročila, naj Vás pozovém, da po svoji nájbogši razsodnosti i modrosti odgovorite na dána pitanja.

Pozovite v 24. vöraj občinsko poglavárstvo na gyülejš, pri šterom spodi stojéča pitanja presodite i na tiste v za to priprávlenom mesti pismeno odgovorte. Na tom občinskom posvetüvanji določite tüdi deputácijo šést moškov, šteri komisiji té pismene odgovore prekdájo i znábiti v potrebnosti z rečjov pojasnijo vérstvena pitanja. V občinaj s slovenskov večinov naj bodeta v tój deputáciji dvá odposlániva madjárskoga roda, v občinaj z madjárskov večinov máta biti v deputáciji dvá Slovenca.

Občinskomi poglavárstvi naročüjem, naj obrné vso pazlivost tomi, da odpošle v deputácijo svoje nájbogše poglavára.

Murska Sobota, dné 13. septembra 1921.

Voditeo okrajnoga glavárstva:

Lipovšek s. r.

Közeli napokban községükben jelentkezni fog a nemzetközi határmegállapító bizottság, amely a trianoni békeszerződés értelmében a demarkációs vonalt a mostani határ irányában megállapítja a végleges határt és felállítja az államokat elválasztó határköveket. A határmegállapító bizottság irányadó elve az, hogy a határon lévő birtokosokat lehetőleg meg kell óvni az esetleges gazdasági károktól, melyeket az uj államhatár okozhatna.

Az államhatárral egy állandó és örökös helyzet lesz teremtve; késő unokák fogják áldani, ha az összes, államhatárral összefüggő körülményeket helyesen mérlegeli. Ebből a céből megbizott engem a varazsdi nemzetközi határmegállapító bizottság, hogy hivjam fel Önt a következő kérdésekre válaszolni. Ennek a meghagyásnak ezennel eleget teszek és felhivom Önt, hogy legjobb tudása és tehetsége szerint feleljen a feladott kérdésekre.

Huszonnégy órán belül hivja össze a községi előljáróság gyülését; tárgyalják meg az alábbi kérdéseket és az arra megjelölt helyen adjanak rá feleletet. Ezen a gyülésen jelöljenek ki egyuttal egy hat tagból álló bizottságot, amely ezeket az iránbeli feleleteket a határmegállapító bizottságnak át fogja nyujtani és egyuttal a bizottságnak esetleges gazdasági kérdésekben szóbeli felvilágositást is ad.

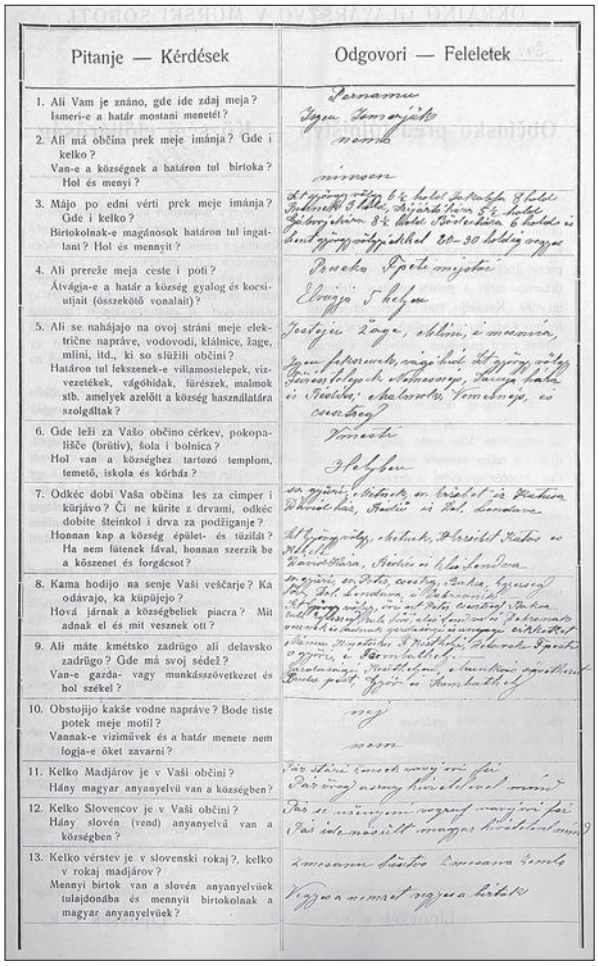
Slovén (vend) többséggel biró községekben a küldöttségben kell hogy legyen két magyar anyanyelvű kiküldött, ahol pedig a többség magyar, ott a küldöttség két tagja slovén (vend) anyanyelvü leend.

Községi előljáróságnak meghagyom, hogy különös figyelmet forditson arra, hogy küldöttségbe legjobb embereit jelölje ki.

Murska Sobota, 1921. szeptember 13-án.

A főszolgabiróság vezetője:

Lipovšek s. k.

Pitanje — Kérdések	Odgovori — Feleletek
1. Ali Vam je znáno, gde ide zdaj meja? Ismeri-e a határ mostani menetét?	Tarnamu Szyu Szmajsko nemre
2. Ali má občina prek meje imánja? Gde i kelko? Van-e a községnek a határon tul birtoka? Hol és menyi?	nimaju
3. Májo po edni vérti prek meje imánja? Gde i kelko? Birtokolnak-e magánosok határon tul ingatlant? Hol és mennyit?	
4. Ali prereže meja ceste i poti? Átvágja-e a határ a község gyalog és kocsiutjait (összeköttetését)?	Preseka Szpete mjestai Elvágja Szhelyen
5. Ali se nahájajo na ovoj stráni meje električne napráve, vodovodi, klálnice, žage, mlini, itd., ki so služili občini? Határon tul fekszenek-e villamostelepek, vizvezetékek, vágóhidak, fürészek, malmok stb. amelyek azelőtt a község használatára szolgáltak?	Jestejo žage, mlini, i mesarnica,
6. Gde leži za Vašo občino cérkev, pokopališče (brütív), šola i bolnica? Hol van a községhez tartozó templom, temető, iskola és kórház?	Tamosti Szhelyen
7. Odkéc dobi Vaša občina les za cimper i kürjávo? Či ne kürite z drvami, odkéc dobite šteinkol i drva za podžiganje? Honnan kap a község épület- és tüzifát? Ha nem fütenek fával, honnan szerzik be a köszenet és forgácsot?	
8. Kama hodijo na senje Vaši veščarje? Ka odávajo, ka küpüjejo? Hová járnak a községbeliek piacra? Mit adnak el és mit vesznek ott?	
9. Ali máte kmétsko zadrügo ali delavsko zadrügo? Gde má svoj sédež? Van-e gazda- vagy munkásszövetkezet és hol székel?	
10. Obstojijo kakše vodne napráve? Bode tiste potek meje motil? Vannak-e vizimüvek és a határ menete nem fogja-e őket zavarni?	nej nem
11. Kelko Madjárov je v Vaši občini? Hány magyar anyanyelvü van a községben?	
12. Kelko Slovencov je v Vaši občini? Hány slovén (vend) anyanyelvü van a községben?	
13. Kelko vérstev je v slovenski rokaj?, kelko v rokaj madjárov? Mennyi birtok van a slovén anyanyelvüek tulajdonába és mennyit birtokolnak a magyar anyanyelvüek?	

Izpolnjen poseben vprašalnik vasi Kobilje (AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, 1920–1922, F-85).

darjeno, da je promet veleposestva potekal predvsem proti ozemlju Kraljevine SHS, medtem ko naj bi bil izvoz v Madžarsko omejen. Kot dodaten argument je navedeno, da je imelo veleposestvo svoja pravna zastopnika v Ljutomeru. Takšno gradivo ni nastajalo naključno. Jugoslovanska delegacija je z njim zbirala konkretne podatke, s katerimi je lahko ob razpravah o meji dokazovala gospodarsko in prometno povezanost Prekmurja s prostorom južno od Mure.[19]

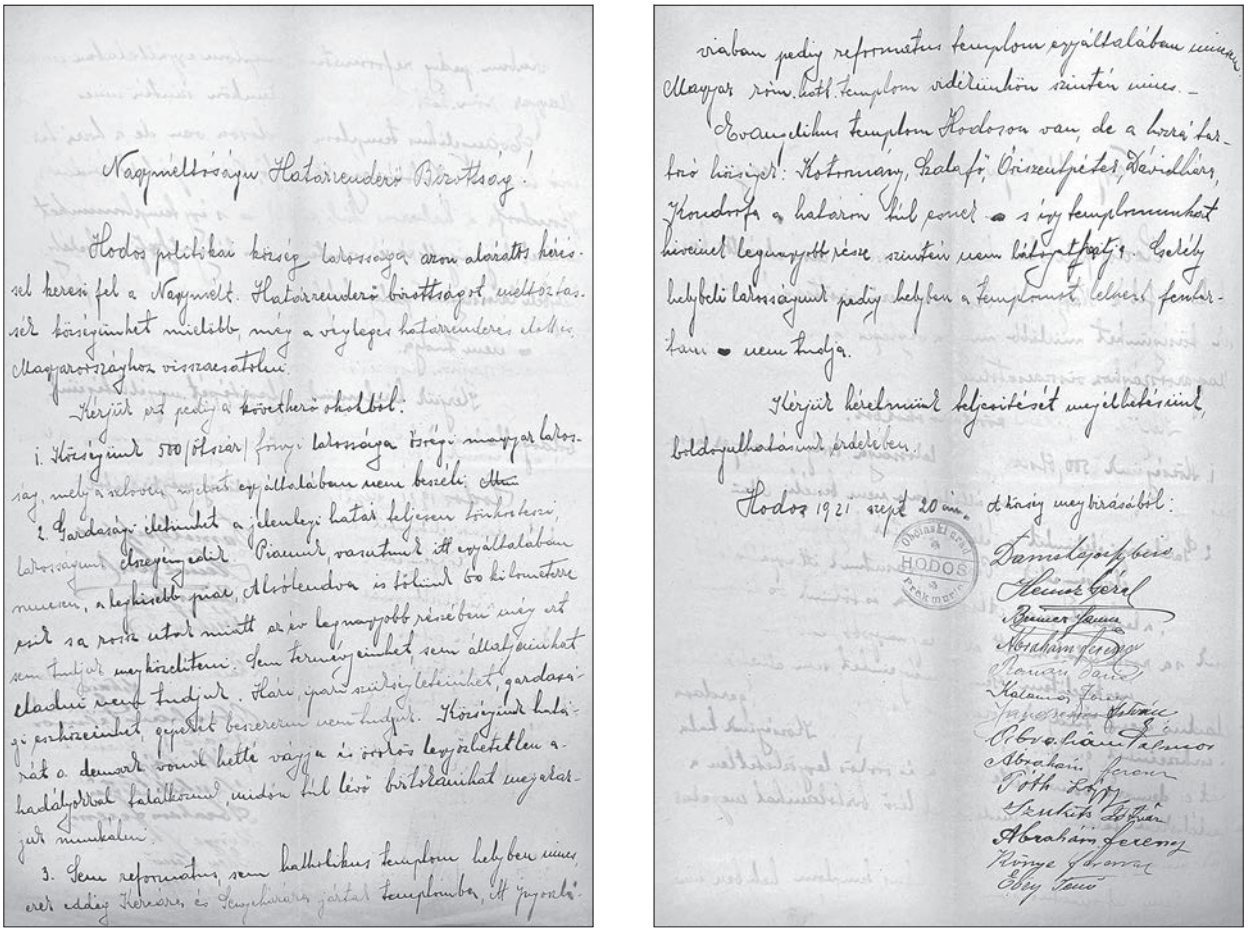
Ko je komisija septembra 1921 začela prihajati na območje meje, torej ni vstopila v prostor, kjer bi vsi prebivalci novo državno črto sprejemali kot dokončno. Jugoslovanske oblasti so spremljale govorice, izjave lokalnih funkcionarjev in dejavnost madžarskih krogov, medtem ko so madžarske oblasti in posamezniki prihod komisije še vedno razumeli kot možnost za spremembo meje. V takšnih razmerah so prve obiske komisije spremljali protesti, demonstracije in spori.

Demonstracije, nadzor in dvom ob prihodu komisije

Ko je komisija septembra 1921 prišla v Prekmurje, ni samo pregledovala trase prihodnje meje. Od obmejnih občin je zahtevala tudi podatke o razmerah in mnenju prebivalstva. Občine so morale v 24 urah izpolniti poseben vprašalnik in določiti šest predstavnikov, ki so nato nastopili pred komisijo. Pri sestavi delegacij so upoštevali tudi narodnostno sestavo kraja: v pretežno slovenski občini sta morala biti med šestimi predstavniki dva Madžara, v pretežno madžarski pa dva Slovenca. Komisija je z zaslišanji obmejnih občin začela 19. septembra in jih nadaljevala približno mesec dni. Ohranjeni vprašalniki in priloge kažejo, da so prebivalci odgovarjali predvsem na vprašanja o zemljiščih, prometnih poteh, gospodarskih povezavah, šolah, cerkveni pripadnosti in o tem, kako bi nova meja posegla v vsakdanje življenje.[20]

19 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Državno oskrbništvo veleposestva Beltinci, poročilo jugoslovanski delegaciji pri razmejitveni komisiji, 31. oktober 1921, fasc. 85.

20 AJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Gradivo jugoslovanske delegacije pri razmejitveni komisiji, navodila obmejnim občinam glede vprašalnika in šestčlanskih delegacij, september 1921, fasc. 87; Andrejek, *Meja je dokončna*, str. 30–31.

Prošnja vasi Hodoš in Krplivnik za ponovno preučitev meje in vrnitev določenih območij pod madžarsko oblast (AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, 1920–1922, F-85).

Takšno zbiranje podatkov je hitro dobilo politični pomen. Med gradivom je ohranjena prošnja Hodoša, v kateri so prebivalci zahtevali ponovno preučitev poteka meje. Madžarska argumentacija je pri Hodošu poudarjala, da trianonska črta občino deli, da hiše in zemljišča ostajajo na različnih straneh ter da so Hodoš, Krplivnik in bližnji kraji gospodarsko vezani na Őriszentpéter. Omenjeni so bili železniška postaja, mlin, žaga, predilnica, trg, zdravnik in lekarna, pa tudi skupna evangeličanska župnija.[21]

Najodmevnejši obisk komisije je bil 19. septembra 1921 v Murski Soboti. Delegati so se za kratek čas ustavili pri hotelu Dobray, nato pa nameravali nadaljevati pot proti obmejnim vasem. Pred hotelom se je medtem zbrala množica. Po poročilu žandarmerije so dekleta in ženske iz premožnejših, madžarsko usmerjenih družin metale cvetje na avtomobil madžarske delegacije, nato pa so se začeli vzkliki in prerivanje. Med ljudmi, ki so prišli iz okoliških vasi, je bil tudi Jožef Rituper iz Tešanovcev, ki je vodil skupino z madžarsko zastavo in napisom »Talpra Magyar«. Žandarmerija in vojska sta poskušali preprečiti prihod ljudi v mesto, vendar je kontrolne točke prešlo več sto oseb.[22]

Jugoslovanske oblasti so že dva dni pozneje skušale omejiti nadaljnje javne nastope. Okrajni glavar Gašper Lipovšek je 21. septembra prebivalstvu razložil, da razmejitvena komisija ne more po lastni presoji priključevati celih vasi Madžarski, ampak lahko ob upoštevanju gospodarskih razmer odloča le o manjših popravkih ob trianonski črti. Hkrati je opozoril, naj se prebivalci ne udeležujejo demonstracij. Posebej je poudaril, naj pred komisijo nastopijo samo vnaprej določeni predstavniki obmejnih občin.[23]

Demonstracijam so sledile policijske in sodne preiskave, pri katerih se številke v ohranjenih dokumentih ne ujemajo povsem. Lipovšek je v poznejši preiskavi navedel, da je bil policijski kazenski postopek uveden proti približno stotim

21 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, prošnja vasi Hodoš za ponovno preučitev meje, september 1921, fasc. 87.

22 Kosi, »Yugoslavia«, str. 283–297.

23 MNL OL, K 52, Okrajno glavarstvo Murska Sobota, razglas prebivalstvu, 21. september 1921.

osebam. Kazni so segale od enega do štirih dni zapora oziroma od 50 do 1000 kron, v nekaterih primerih pa so bile pozneje zmanjšane ali odpuščene. Državni odvetnik Grasselli je komisiji v Mariboru pojasnil, da je bilo med 19. septembrom in 3. oktobrom uvedenih več sodnih postopkov, v enem od zapisov je navedenih 20 oseb v prvem in 42 v drugem sklopu. Madžarsko poročilo iz decembra 1921 pa govori o 20 in 44 osebah.[24]

Madžarska stran je ravnanje jugoslovanskih oblasti predstavila kot politično preganjanje in se zaradi dogodkov obrnila na Konferenco veleposlanikov. Decembra 1921 je Vassel poročal tudi o preiskavi v Mariboru in Murski Soboti. V istem poročilu je demonstracije povezoval z madžarsko usmerjenim prebivalstvom ter omenjal razdeljevanje letakov in Mikolov obisk Gornjega Senika pred prihodom komisije. Jugoslovanski dokumenti so dogajanje razlagali drugače, Štab Murske posade je 22. septembra opozarjal na intenzivno madžarsko propagando, plakate ter domnevno razdeljevanje orožja v Dolnji Lendavi in Hodošu. Pri tem je ocenjeval, da je prav propaganda vplivala na demonstracije v Murski Soboti in njeni okolici.[25]

Vendar jugoslovanska poročila nezadovoljstva niso pripisovala samo politični agitaciji. Poveljstvo žandarmerije je opozorilo tudi na težke življenjske razmere v severnem delu Prekmurja. Prebivalci so se pred letom 1919 sezonsko zaposlovali na Madžarskem in se domov vračali z žitom, nova meja in carinske omejitve pa so tak način preživljanja močno otežile. V poročilih se ponavlja tudi očitek zaradi slabih prometnih povezav in drage preskrbe. Prav zato so med demonstracijami nekateri svojo jezo izražali predvsem z vprašanjem, kje bodo lahko zaslužili za kruh.[26]

Oblasti so bile pozorne tudi na to, kako hitro so informacije o programu komisije prihajale med prebivalstvo. Oktobra 1921 je Okrajno glavarstvo v Murski Soboti Vojina Čolaka-Antića opozorilo, da so novice o predvidenem prihodu komisije v Mursko Soboto še pred uradnim obiskom dosegle kroge, ki jih je uprava označevala za madžaronske. Iz žandarmerijskih poročil so sklepali, da je moral nekdo, ki je poznal program komisije, podatke posredovati naprej.[27]

Negotova meja se je kazala tudi v neposrednih incidentih. Pokrajinska uprava v Ljubljani je jugoslovansko delegacijo v Varaždinu obvestila, da so madžarski orožniki na območju Trdkove prestopili demarkacijsko črto in na jugoslovanskem ozemlju aretirali osebo. Še podrobneje je dokumentiran poznejši dogodek, ko je patrulja štirih madžarskih orožnikov in civilista iz Gornjega Senika pod vodstvom štabnega narednika Jarija prestopila črto, v Trdkovi opravila hišno preiskavo pri Jožefu Fartku, zasegla nekaj ženskih oblek ter Fartka odpeljala na Madžarsko. Nato je pri Lajošu Gubiču, približno 500 metrov od meje, zasegla še 800 madžarskih kron. Po poročilu se je patrulja nato vrnila na madžarsko stran.[28]

Med ljudmi, na katere so bile jugoslovanske oblasti posebej pozorne, je bil tudi Antal Bobek, višji inženir in vodja madžarske tehnične sekcije. Februarja 1922 so po prijavah iz Dobrovnika in Dolnje Lendave preverjale navedbe, češ da naj bi med domačini govoril, da meja, ki jo komisija določa, ne bo dokončna in da bo Madžarska pozneje zahtevala nazaj ne le Prekmurje, ampak tudi Bačko. V prvih zapisnikih je omenjen le kot »madžarski inženir«, nato pa ga je Okrajno glavarstvo v Murski Soboti po opisu prič prepoznalo kot Bobka. Glavarstvo je menilo, da se zaradi takšnega ravnanja ne bi smel več udeleževati dela na terenu, kjer je prihajal v neposreden stik z domačini. Ministrstvo za zunanje zadeve navedb ni štelo za dokazane in je Vojina Čolaka-Antića pozvalo, naj primer preveri pri komisiji. Iz ohranjenega gradiva ni razvidno, da bi bil Bobek iz delegacije dejansko odstranjen. Sicer pa Bobek pri madžarski delegaciji ni imel obrobne vloge. Vassel ga navaja kot tehničnega svetovalca, Suba pa kot vodjo madžarske tehnične delegacije pri triangulaciji, zakoličenju, meritvah in trajnem označevanju meje. Prav zato je bil njegov stik z domačini za jugoslovanske oblasti toliko bolj občutljiv.[29]

24 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, preiskava demonstracij v Murski Soboti, izjava okrajnega glavarja Gašperja Lipovška in ugotovitve državnega odvetnika Grassellija, 1921, fasc. 87; MNL OL, K 52, Károly Vassel grofu Imreju Csákyju, Nagykanizsa, 10. december 1921.

25 Prav tam.

26 Kosi, »Yugoslavia«, str. 15.

27 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Poročilo Okrajnega glavarstva v Murski Soboti o predvidenem prihodu komisije in informacijah v »madžaronskih krogih«, 1921, fasc. 87.

28 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Pokrajinska uprava, Oddelek za notranje zadeve, dopis o aretaciji po madžarskih orožnikih na območju Trdkove, 27. oktober 1921, fasc. 87; MNL OL, K 52, Pokrajinska uprava za Slovenijo, Oddelek za notranje zadeve, poročilo o dogodku 13. oktobra 1921.

29 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, poročilo Okrajnega glavarstva v Murski Soboti in zapisniki o ravnanju Antala Bobeka med terenskim delom razmejitvene komisije, februar 1922; Dopis Ministrstva za zunanje zadeve Vojinu Čolaku-Antiću glede preverjanja navedb o Bobeku, 1922, fasc. 89; Vassel, *A déli országhatár kitűzése*, str. 9; Suba, Az Állami Földmérés, str. 26–27.

Terensko delo komisije je tako od začetka potekalo v politično napetih razmerah. V nekaj tednih so se zvrstili občinski vprašalniki, zahteve po spremembi trase, demonstracije, policijski postopki, meddržavne obtožbe in incidenti na demarkacijski črti.

Madžarske zahteve v Prekmurju in jugoslovanski odgovor

Razmejitvena komisija v Prekmurju ni obravnavala le vprašanja, kje bodo postavljeni posamezni mejniki, temveč tudi precej bolj občutljivo vprašanje: ali je mogoče trianonsko določeno mejo na območju Prekmurja še spremeniti. O tem vprašanju so pisali že starejši avtorji, med njimi Miroslav Kokolj in Rudy Kyovsky, pozneje pa ga je podrobneje obravnaval tudi László Göncz. Arhivsko gradivo obeh strani omogoča natančneje slediti temu, kaj je madžarska delegacija dejansko zahtevala in kako je na te zahteve odgovarjala jugoslovanska stran.[30]

Že ob začetku dela komisije je bilo jasno, da večjih sprememb Madžarska ne more pričakovati. Vassel je po prvi seji komisije poročal, da mu je predsednik David Cree odkrito povedal, da za večje ozemeljske spremembe ni realnih možnosti, manjše in smiselno utemeljene korekcije pa bi komisija lahko obravnavala. Za odsek A, ki je zajemal prekmurski del meje od avstrijske meje do izliva Ledave v Muro, so morali biti predlogi pripravljeni do 23. avgusta 1921. To je bil okvir, v katerem je madžarska delegacija nato oblikovala svoje zahteve.[31]

Madžarska delegacija je že ob obravnavi prvega mejnega odseka zahtevala, da bi meja potekala po sredini Mure. Po poznejšem poročilu Károlyja Vassla bi sprejetje takšnega predloga pomenilo, da bi Madžarski vrnili ozemlje severno od Mure, ki ga je madžarska stran označevala kot Vendvidék. Pri tem ni šlo le za tehnično določanje rečne meje, ampak tudi za poskus premika trianonske črte v korist Madžarske.[32]

Madžarska zahteva se ni omejila na Muro. Vassel je v svojem poročilu zapisal, da je bil pripravljen tudi predlog za priključitev Dolnje Lendave in še petindvajsetih okoliških naselij Madžarski. Predlog je obsegal približno 37.000 katastrskih juter ozemlja. V enem od ohranjenih povzetkov so navedeni še natančnejši podatki: 37.112 katastrskih juter in 16.854 prebivalcev po popisu iz leta 1910. Ta predlog je daleč presegal okvir manjših lokalnih popravkov ter je ponovno odpiral vprašanje pripadnosti večjega dela vzhodnega Prekmurja.[33]

Kokolj navaja, da je Vassel svoje zahteve podprl s podatki o kmetijski proizvodnji, blagovnem prometu, prometnih povezavah ter o mlinih, žagah in pekarnah v Prekmurju.[34]

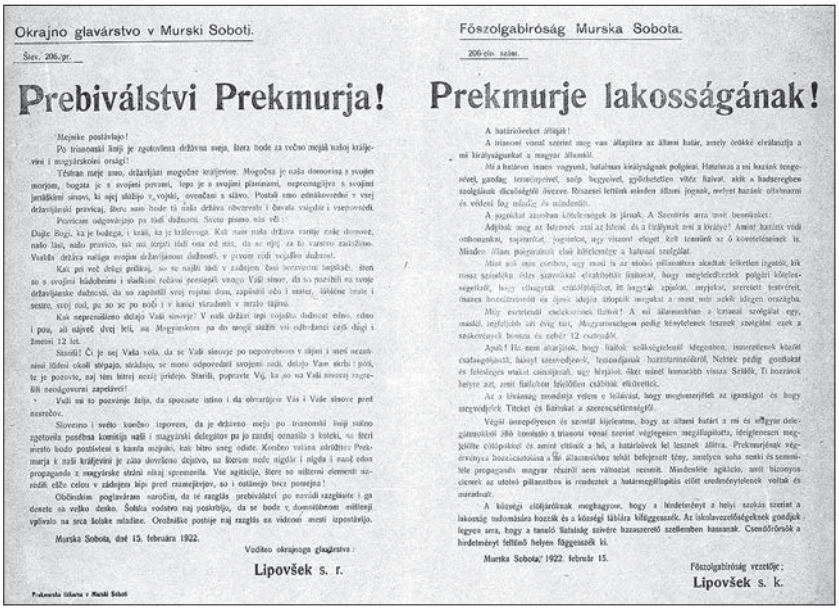
Pri utemeljevanju teh zahtev so se prepletali različni argumenti. Madžarska stran se je sklicevala na gospodarske in prometne povezave, zemljiško posest ter narodnostno sestavo območja. Pomemben del argumentacije je bila tudi t. i. vendska teorija. Vassel je uporabljal izraz Vendvidék, med madžarskimi strokovnjaki pa je pri pripravi utemeljitev sodeloval tudi Sándor Mikola. Že maja 1921 je Mikola predlagal, naj se »vendsko vprašanje« pred razmejitveno komisijo predstavi sistematično. Matija Slavič je takšno argumentacijo odločno zavračal, vendar tudi njegovih zapisov ni mogoče brati brez upoštevanja dejstva, da je nastopal kot jugoslovanski ekspert pri komisiji. Göncz opozarja, da so bili argumenti obeh strani pogosto prilagojeni interesom držav, ki so jih posamezni strokovnjaki zastopali.[35]

Podoben okvir je v svojih raziskavah poudaril tudi János Suba. Komisije so sicer imele možnost predlagati lokalne korekcije, vendar z njimi niso smele poseči v temelj mirovne pogodbe. Prav tu je bila meja med dopustnim popravkom in poskusom širše revizije. Zato so bile madžarske zahteve po Lendavi in večjem delu Prekmurja bistveno širše od navadne tehnične prilagoditve trase.[36]

Madžarske zahteve so v Beogradu vzeli resno. Ministrstvo za zunanje zadeve je povzelo Čolak-Antićevo poročilo, da madžarski komisar zagovarja mejo po strugi Mure. Jugoslovanska stran je temu odločno nasprotovala. Priznavala je, da lahko komisija obravnava manjše lokalne ali gospodarsko utemeljene popravke, ne pa prenosa večjega dela Prekmurja na Madžarsko. Zato je Čolak-Antić dobil navodilo, naj takim zahtevam nasprotuje in o razpravah redno poroča.[37]

Jugoslovanska stran je svoje stališče podpirala tudi z lokalnimi gospodarskimi podatki. Državno

30 Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 120–126; Kyovsky, Trianonska pogodba, str. 236–259; Göncz, Življenje, str. 293–350.
31 Göncz, Življenje, str. 317–318.
32 MNL OL, K 52, Zahteva po meji po sredini Mure, 1921.
33 MNL OL, K 52; Vassel, *A déli országhatár kitűzése*, poglavje »Vend-vidék«; Göncz, Življenje, str. 320–323.
34 Kokolj, *Prekmurski Slovenci,* str. 120–121.
35 MNL OL, K 52, Sándor Mikola, memorandum o »vendskem vprašanju«, 30. maj 1921; Vassel, *A déli országhatár kitűzése*, poglavje »Vend-vidék«; Göncz, Življenje, str. 320–323; Slavič, *Naše Prekmurje,* str. 223–225.
36 Suba, Magyarország, zlasti str. 219–220.
37 Arhiv Jugoslavije (AJ), MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, dopis Ministrstva za zunanje zadeve o madžarskem predlogu meje po Muri in navodilih Vojinu Čolak-Antiću, 8. september 1921, fasc. 85.

Okrajno glavárstvo v Murski Soboti.
Štev. 206./pr.

Prebiválstvi Prekmurja!

Mejnike postávlyajo!

Po trianonski linéji je zgotovlena državna meja, štera bode za večno mejá naše králjevini i mogyárskoni országi!

Tésztan meje smo, državljani mogočne králjevine. Mogočna je naša domovina s svojim morjom, bogata je s svojimi pervami, lepa je s svojimi planinami, nepremagljiva s svojimi junáškimi sinovi, ki njej služijo v vojski, ovenčani s slávo. Postali smo edinákovrédni v vsej državljanski pravici, štere sam bode tá naša dráhna obveznosti i čuvala vsigdáj i vsepovsédi.

Praviczam odgovárjajo pa tudi dužnosti. Sveto pismo nás vé:

Dajte Bogi, ka je bodeza, i králi, ka je králjevega. Kak nam naša državna varnje zeke domové, nalo lasi, nalo premico, tak mi srnjati tudi ena pd mir, da se njej za ló varstvo zavzéžimo. Vsáka državna naloga svojim državljanom dužnosti, v pervom rédi svjášno dužnost.

Kak pri več drügi prilaki, so se najdli tüdi v zadnjem časi nevrétniki hujskáči, šteri so s svojimi hüdobnimi i sladkimi rečmi peršigali vnogo Váši sinov, da so pozábili na svoje državljanske dužnosti, da so zapüstili svoj rojstni dom, zapüstili oče i mater, ljübézne brate i sestre, svoj rod, pa so se po noči i v kanci vtatovili v mrzlo tújino.

Kak nepremišlleno delajo Váši sinovje! V vsáki držáni irpi svojéjo dužnosti edno, edno i pos, ali nájvek dvej let, ma Mogyárszkom pa do nevoji státi vsi odbráneci cejli dáigi i štrnéini 12 let.

Stárši! Či je noj Vaša vola, da se Váši sinovje po nepotrébnom v tújini i med nezanánimi ljüdmi okoli stirpajo, strádajo, se moro odpovedáti srojemi rodi, delejo Vam skrbi i pós, te je pozvéte, naj tém hitrej nazáj pridejo. Stárši, popravte Vi, ka so na Váši sinovji zagrešili neodgovorni zapelávci!

Vsi mi so posvéjne želja, da spocaste mírno i da obvarjéjo Váš i Váše sinove pred nesrečov.

Slovesno i svéto končno izpovem, da je državno mejo po trianonski linéji sužno zgotovila posébna komisija naši i mogyárski delegátov pa jo zardnji oznasila s kólcki, na šteri mesto bodo postávlenі s kamna mejniki, kak bitro sneg odide. Končno valana zdrüžite Prekmurja k naši králjevini je zato dovršeno dejávo, na šterom nedo nigdár i nigda i nacé edna propaganda z mogyárske strání nikaj spremenila. Vse agitácije, štere so ništerni elementi nazvédli céle celov v zádnjem bíjs pred razmejítvijov, so i ostánoje brez posmjéha!

Občinskim poglavárom naročim, da té razgláb prebiválstvi po navédi razgláste i ga donesé na velko deako. Šolska vodstva naj poskrbijo, da se bode v domsšibnom svétlenji vpívalo na srca šolske mladine. Osobšice postüje naj razgláb na vidnom mesti izpostávljo.

Murska Sobota, dné 15. februára 1922.

Vodítco okrajnoga glagárstva:
Lipovšek s. r.

Főszolgabirróság Murska Sobota.
206/eln. szám.

Prekmurje lakosságának!

A határőrcsekre ügyük!

A trianoni vonal szerint meg van állapitva az állami határ, amely őrökké elválasztja a mi királyságunkat a magyar államtól.

Mi a határon innen vagyunk, hatalmas királyságunk polgárai. Hatalmas a mi hazánk tengerével, gazdag termőnyövével, szép hegyeivel, gyönyörködtető vidéki hajával, akik a hadseregben szolgálnak dicsőségtől övezve. Részesei lettünk minden áldom jognak, melyet hazánk oltalmazni és védeni hajt minden időben.

A jogokkal azonban kötelezettségek is járnak. A Szentirás arra intí bennünket:

Adjátok meg az Istennek ami az Istené és a királynak ami a királyé! Amint hazánk védi otthonunkat, tulajdonát, jogainkat, úgy viszont elvárt kell tőnünk az ő követelésének is. Minden állam polgárainak első kötelezettsége a katonai szolgálat.

Mint más más esetben, úgy most is az utóbbi pillanatban akadtak lelkesítő izgatók, kik rossz szándékuk édes szavaival elcsábították hiszékeny, hogy megfeledkezzenek polgári kötelességeiről, hogy elhagyják családjukat, az ingyenes oktatást, anyjukat, szeretett testvéreit, összes hozzátartozóit és újnak jobbja látszatát magukat a most nem adják idegen országba.

Mily esztelenül cselekesznek fiaink! A mi államunkban a katonai szolgálat egy, maximálisan tizenhárom évig tart, Magyarországon pedig kétségtelenek leszünk szolgálni ezek a szükségtelenek hosszu és nehéz 12 esztendőt.

Apák! Ha nem akarjátok, hogy fiaitok szükségtelenül idegenben, ismeretlenek között csalódjanak, hányt szerencsétlenek, tanácsoljátok határozatlanságukat. Nehéz pedig gondoskodni és felelősségen utasítani önmagunkat, úgy látjuk ilyet nincs! Ismerjétek fel a hozzánk helyre azt, amit fiaitoknak lelkiismeretes családtok elkövetett.

Az a hivatásuk mondatja velem a felszólást, hogy meglumerjétek az igazságot és hogy megvédjétek Titeket és fiaitokat a szerencsétlenségtől.

Végül ünnepélyesen és szivből kijelentem, hogy az állami határt a mi és magyar delegátusaink által összeállított és a trianoni vonal szerint véglegesen megállapitott, ideiglenesen megjelölte cölöpökkel és amint eltünik a hó, a határoszlopok kel lesznek állitva. Prekmurjének végérvényes összecsatolása a fő államunkhoz tehát befejezett tény, amelyen soha senki és semmiféle propaganda magyar részről nem változtat semmit. Mindenféle agitáció, amit bizonyos elemek az utolsó pillanatban is rendeztek a határmegállapitás előtt eredményteleneк voltak és maradnak.

A községi előljáróknak meghagyom, hogy a hirdetményt a helyi szokás szerint a lakosság tudomására hozzák és a községi táblára kifüggesszék. Az iskolavezetőségeknek gondjuk legyen arra, hogy a tanuló ifjuság szivére hazaszeretö szellemben hassanak. Csendőrörsök a hirdetményt feltünő helyen függesszék ki.

Murska Sobota, 1922. február 15.

Főszolgabirróság vezetője:
Lipovšek s. k.

Plakat Prebivalstvi Prekmurja! Izdalo okrajno glavarstvo v Murski Soboti 15. februarja 1922 (hrani: Pomurski muzej Murska Sobota).

oskrbništvo veleposestva Beltinci je konec oktobra 1921 pripravilo poročilo za jugoslovansko delegacijo v Varaždinu. V njem je poudarilo, da je promet veleposestva po starih prometnih poteh gravitiral proti ozemlju Kraljevine SHS, medtem ko je bil izvoz na Madžarsko omejen. Omenjeno je bilo tudi, da je imelo veleposestvo pravna zastopnika v Ljutomeru. Poročilo so očitno pripravili zato, da bi zavrnili trditev o gospodarski odvisnosti Prekmurja od Madžarske.[38]

Po obravnavi političnih, gospodarskih, narodnostnih in pravnih argumentov obeh delegacij je sledilo vprašanje, kako potrjeno mejno črto določiti na terenu in zakoličiti.

Komisija na terenu: Pince, Lendava, karte in začasni mejniki

Najneposrednejši vpogled v delo komisije na prekmurskem odseku ponujajo zapisniki o piketiranju meje iz februarja 1922. V začetku meseca, 2. februarja, je komisija iz Lendave odšla ob 7.15 in z delom začela ob desetih. Piketiranje je potekalo na območju med Pincami in Dolnjo Lendavo, pri izteku kanala v Muro in skozi gozdove Esterházyjeve posesti. Delo so končali ob 17. uri. Prav na tem odseku se je pokazalo, da meje, zapisane v pogodbi in začrtane na kartah, ni bilo vedno mogoče brez težav prenesti na teren.[39]

Komisija na razpoložljivih kartah ni mogla zanesljivo določiti predvidenega poteka mejne črte. Tudi predstavniki občin Pince in Lendava niso znali natančno pokazati, kje je na tem delu gozda potekala stara občinska meja. Zato je v zapisniku posebej navedeno, da tega dela meje »po karti« ni bilo mogoče najti. Postavili so le dva začasna količka, približno na predvideno traso, natančno določitev pa prepustili poznejši instrumentalni izmeri.[40]

Podobne težave so se pojavile tudi naslednji dan. Pri Pincah je komisija ugotovila, da bi predvidena mejna črta presekala več manjših zemljiških parcel. Zato je bilo treba tudi tu preveriti, ali je mogoče traso nekoliko prilagoditi, ne da bi se s tem spremenil osnovni potek meje.[41]

Težava pri Pincah ni bila nič nenavadnega. Suba pri opisu tehničnih del na jugoslovansko-madžarski meji opozarja, da so bile stare katastrske karte ponekod zastarele in da nanje niso bile vnesene vse spremembe. Zaradi tega so lahko bile netočne tudi vojaške karte, ki so jih uporabljali pri delu. Takšna neskladja so na nekaterih odsekih povzročala resne zaplete in zavlekla tehnično delo. Zato na odseku med Pincami in Lendavo komisija ni mogla slediti zgolj kartografsko začrtani črti, temveč je morala primerjati dokumentacijo, stare občinske meje in dejansko stanje na terenu.[42]

Tehničnim navodilom je sledilo začasno označevanje potrjene mejne črte z lesenimi količ-

38 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Državno oskrbništvo veleposestva Beltinci, poročilo jugoslovanski delegaciji pri razmejitveni komisiji v Varaždinu, Beltinci, 31. oktober 1921, fasc. 85.

39 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, »Zapisnik o piketiranju granice između države S.H.S. i Mađarske, koju je odredila komisija za razgraničenje«, 2. februar 1922, fasc. 91; Kokolj, *Prekmurski Slovenci,* str. 124.

40 Prav tam.

41 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, »Zapisnik o piketiranju granice između države S.H.S. i Mađarske, koju je odredila komisija za razgraničenje«, 3. februar 1922, fasc. 91.

42 Suba, Az Állami Földmérés, str. 28–29.

ki. Suba navaja, da so bili količki postavljeni tako, da so segali približno 40 centimetrov nad površje, podnje pa so zaradi poznejše identifikacije položili steklenico. Lomne točke so lahko označili tudi z nasutim mejnim kupom.[43]

Že naslednji dan je bil odsek nove mejne črte od ceste pri Pincah do območja, v zapisniku navedenega kot pusta Szabatlans, predan v varovanje mejni službi. V imenu tehnične komisije ga je predal pomočnik jugoslovanskega komisarja, podpolkovnik Vladimir P. Kostić, prevzel pa major S. Gavrilović, komandir 7. čete 2. pododseka IV. odseka mejne vojske. To dokazuje, da komisija ni čakala na dokončanje celotnega prekmurskega odseka, temveč je posamezne, že označene dele sproti izročala pristojnim mejnim enotam.[44]

V naslednjih dneh se je piketiranje nadaljevalo proti severu. Komisija je označila mejno črto od kraja, kjer občinska meja Trdkove prečka cesto proti Gornjemu Seniku (Felsőszölnök). Točka je ležala približno 600 metrov severno od Srebrnega brega, od tam pa je meja potekala do tromeje med Kraljevino SHS, Madžarsko in Avstrijo. S tem je komisija v tej fazi terenskega dela dosegla severni konec prekmurskega odseka. Zapisnik sta podpisala madžarski komisar Károly Vassel in jugoslovanski komisar Vojin Čolak-Antić.[45]

Zapisniki iz prvih februarskih dni omogočajo precej natančno rekonstrukcijo dela komisije: beležijo čas odhoda na teren, posamezne odseke, težave s kartami in primere, ko stare občinske meje na terenu niso bile več jasno prepoznavne. Doseg tromeje 10. februarja še ni pomenil, da je bilo delo na odseku A povsem končano. Posamezne dele so še preverjali in predajali mejnim oblastem. Na seji 25. februarja 1922 pa je bilo v zapisnik komisije že mogoče zapisati: »Le piquetage pour la Section A est terminé« – zakoličenje odseka A je zaključeno. S tem se je končala prva faza označevanja prekmurske meje; sledile so natančnejše meritve in postavljanje trajnih mejnih znamenj.[46]

Od zakoličenja do trajnega označevanja odseka A

Zaključenemu zakoličenju odseka A februarja 1922 je sledila druga, zahtevnejša faza: natančna izmera in trajno označevanje mejne črte. Odsek A je zajemal prekmurski del meje od avstrijsko-madžarsko-jugoslovanske tromeje do izliva Ledave v Muro.

Še pred formalnim zaključkom zakoličenja so oblasti o poteku del obveščale tudi prebivalstvo. Kokolj navaja, da je okrajni glavar Lipovšek 15. februarja 1922 v okrožnici sporočil, da se mejniki postavljajo in da je meja po trianonski črti zagotovljena. Sporočilo je bilo nedvoumno: prebivalstvo naj ne bi več računalo na spremembo meje.[47]

Zakoličenju sta sledila natančna izmera in trajno označevanje. Suba navaja, da so se tehnična dela na jugoslovansko-madžarski meji začela aprila 1922. Na odseku A je delala jugoslovanska tehnična ekipa, madžarska stran pa je njeno delo nadzirala. Do konca julija 1922 so bila triangulacijska dela na tem odseku zaključena, nato so se nadaljevali izračuni, kartiranje in priprava mejne dokumentacije. Trajno označevanje odseka A je potekalo od julija 1922 do jeseni 1923.[48]

Označevanje je zahtevalo izdelavo in prevoz številnih betonskih mejnih znamenj. Major Santo Goldoni je junija 1922 predvidel izdelavo približno 720 betonskih mejnih piramid, za katere je ocenil strošek okoli 125.000 dinarjev. Težava ni bila le njihova izdelava, ampak tudi prevoz na teren. Zato je komisija potrebovala dva tovorna avtomobila in osem do deset navadnih vozov. Ker se je z izbiro izvajalca mudilo, je Čolak-Antić Biro za razgraničenje pozval, naj čim prej odloči o prispelih ponudbah. Izdelava piramid za odsek A je bila nato zaupana Josipu Ašperu in Stjepanu Mesariću iz Dolnje Lendave, ki sta oddala najugodnejšo ponudbo.[49]

Težave so se pojavile že pri naročanju mejnih piramid. Čolak-Antić je opozoril, da komisija zaradi omejenega števila osebja in načina dela ni mogla izpeljati javnih licitacij po običajnem postopku državnega računovodstva. Zato ji je bilo dovoljeno zbiranje zasebnih ponudb, pri čemer so morali ponudniki navesti število piramid, ceno, material in rok izdelave. Posamezno naročilo ni smelo preseči vrednosti 100.000 dinarjev. Velik del dela komisije je potekal tudi za pisalnimi in risalnimi mizami. Za tiskanje kart različnih me-

43 Suba, Az Állami Földmérés, str. 28–29.

44 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, »Zapisnik o prijemu nove državne granične linije«, Lendava, 3. februar 1922, fasc. 91.

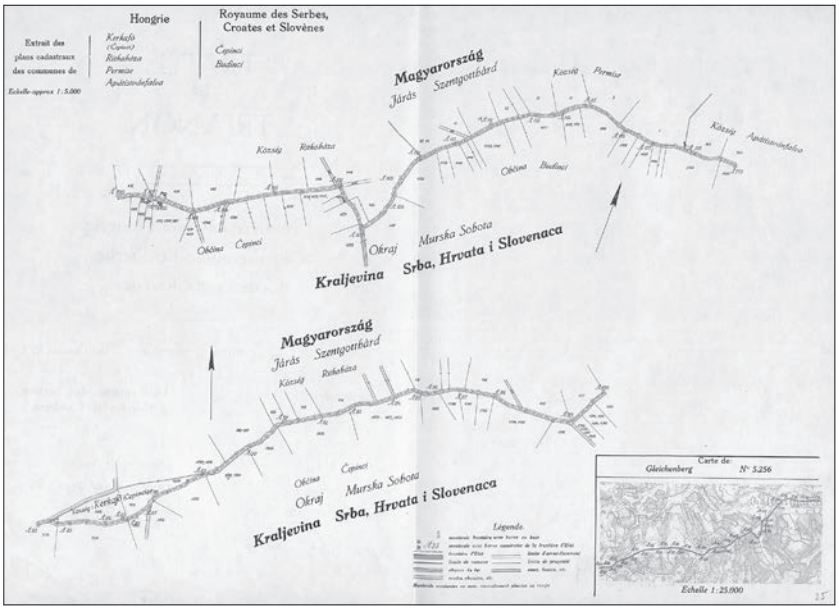
45 MNL OL, K 52, Procès-Verbal No. 45, seja Razmejitvene komisije, 25. februar 1922, »Le piquetage pour la Section A est terminé«.

46 Prav tam.

47 Kokolj, *Prekmurski Slovenci*, str. 124.

48 Suba, Az Állami Földmérés, str. 29, 33–35; Suba, Magyarország, str. 220–222.

49 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, dopis majorja Santa Goldonija o izdelavi in prevozu mejnih piramid, junij 1922; dopis Vojina Čolak-Antića Biroju za razgraničenje, 2. avgust 1922; odločba Biroja za razgraničenje o oddaji izdelave mejnih piramid Josipu Ašperu in Stjepanu Mesariću iz Dolnje Lendave, 7. avgust 1922, fasc. 90.

Odsek A madžarsko-jugoslovanske meje s stranskim zemljevidom in legendo, 1924 (MNL OL, K 52 – 1924).

ril, obrazce za izračun koordinat in poligonskih točk ter drug risarski in pisarniški material je bilo predvidenih 30.870,75 dinarja.[50]

Spomladi 1923 se je pri nadaljevanju del znova pokazalo, kako zelo je bila razmejitev odvisna od denarja, ljudi in prevoza. Komisija je opozarjala, da zaprošenih sredstev še ni prejela in da so bila porabljena tudi sredstva iz prejšnjega leta, zato je grozil celo zastoj del. Kljub temu so se priprave na nadaljevanje terenskega dela v Prekmurju nadaljevale. Komisija je za delo na meji zahtevala petnajst vojakov s pionirskim orodjem; poleg lopat in krampov je moral imeti vsak tretji tudi sekiro in žago. Za prevoz mejnih kamnov po odseku A je potrebovala še terenski avtomobil in pet lahkih vozov s konjsko vprego.[51]

Komisija je sredi julija 1923 zahtevala še petnajst vojakov, ki naj bi jih poslali v Dolnjo Lendavo. Na odseku A je bilo po končanem trajnem označevanju postavljenih 653 oštevilčenih in 220 neoštevilčenih betonskih mejnikov, določenih 194 poligonskih in 26 triangulacijskih točk ter nasutih 1488 mejnih gomil. Obseg tehničnega dela na celotni jugoslovansko-madžarski meji pokaže tudi Vasslovo poročilo. Navaja 6088 postavljenih mejnih kamnov, od tega 4005 oštevilčenih in 2083 neoštevilčenih, poleg njih pa še 1060 poligonskih kamnov in 1780 mejnih gomil.[52]

Po končanem postavljanju mejnih znamenj na odseku A je komisija njihovo varovanje predala političnim oblastem. Mejni kamni so bili prevzeti po občinah: vsak občinski predsednik je prevzel tista znamenja, ki so stala na območju njegove občine. Ob tem so sestavili posebne reverze, ki so jih podpisali predstavnik komisije, geometer, ki je kamne postavil, predsednik občine ter pristojni okrajni oziroma sreški načelnik. En izvod dokumentacije za odsek A je bil izročen okrajnemu glavarju v Murski Soboti. Pri predaji je sodeloval tudi predsednik komisije David Cree.[53]

Postavljena znamenja je bilo treba varovati. Žandarmerijska postaja Dobrovnik je poročala, da je patrulja ob robu Esterházyjevega gozda, med Dobrovnikom in Jošecem, našla poškodovane lesene mejne količke št. 403, 404, 405 in 406. Kdo jih je poškodoval, ni bilo ugotovljeno. S predajo mejnih znamenj lokalnim oblastem se delo komisije na terenu ni povsem končalo, vendar je odgovornost za njihovo varovanje in vzdrževanje vse bolj prehajala na državne in lokalne organe.[54]

50 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, dopis Vojina Čolak-Antića o postopku naročanja mejnih piramid, 2. maj 1922; odgovor Biroja za razgraničenje, 9. maj 1922; predračun za izdelavo in tisk skic ter preglednih načrtov odseka A, 11. oktober 1922, fasc. 90.

51 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, dopis Komisije za razmejitev o pomanjkanju kreditov, 6. april 1923; dopis poveljstvu 36. pehotnega polka »Jelačić« o napotitvi petnajstih vojakov na delo v Prekmurje, 7. april 1923; dokumentacija o zagotovitvi vozil za prevoz mejnih kamnov na odseku A, 1923, fasc. 90.

52 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, dopis Komisije za razgraničenje prema Mađarskoj o potrebi po dodatnih petnajstih vojakih za delo v Prekmurju, 18. julij 1923, fasc. 90; Suba, Az Állami Földmérés, str. 35–36; MNL OL, K 52, Vassel, *A déli országhatár kitűzése*, str. 21.

53 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, dopis o predaji mejnih kamnov političnim oblastem na odsekih A in B, 7. december 1923, fasc. 90.

54 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, Žandarmerijska postaja Dobrovnik, poročilo o poškodovanih mejnih količkih št. 403–406 med Dobrovnikom in Jošecem, 17. oktober 1923, fasc. 90.

Od dokončne potrditve do vzdrževanja meje

Ko so bila terenska dela na odseku A večinoma končana, je bilo treba rezultate meritev urediti še v končno mejno dokumentacijo. Leta 1924 so tehnične službe dokončevale kartiranje, barvale mejne karte, sestavljale opise mejne črte ter pripravljale skice in opise triangulacijskih točk. Suba opozarja, da je bilo treba vse gradivo pripraviti tako, da je bilo mogoče iz njega natančno rekonstruirati potek meje na terenu.[55]

Razstanek razmejitvene komisije.

Dne 8. julija se je razstala mednarodna komisija, ki je določila naše meje z Ogrsko. Razmejitveni akt so podpisali kot predsednik komisije polkovnik Cree za Anglijo, polkovnik Marminia za Francijo, polkovnik Valvasori za Italijo, polkovnik Jamagada za Japonsko, general Čolak-Antić za Jugoslavijo ter polkovnik Vassel za Ogrsko.

Dne 9. julija so odšli iz Zagreba vsi imenovani delegati. G. Maurice Marminia pa je hotel na vsak način še obiskati Ljubljano pred svojim definitivnim odhodom iz Jugoslavije. Zato je prišel že 8. julija zvečer v Ljubljano ter se odpeljal 9. t. m. z gorenjskim vlakom na Goriško in v Trst, da vidi fronto na Soči in za Italijo porazno vojno stališče za katastrofo pri Kobaridu.

G. Marminia odhaja iz naše države kot naš veliki prijatelj, ki je vzljubil zlasti Slovence in slovenske kraje. Pripovedoval je z veseljem, katere prekmurske kraje so še obiskali na zadnjem razmejitvenem pohodu, zlasti Dolnjo Lendavo, Srebrni breg, najsevernejšo mejno točko naše države ter tromejo med Jugoslavijo, Ogrsko in Avstrijo, 20 km severno od Radgone.

V Ljubljani je šel g. Marminia še na Grad, da si vtisne še enkrat v spomin pogled na Ljubljano in njeno krasno gorenjsko ozadje. V družbi bivšega velikega župana Šporna in vseučiliškega profesorja Slavića se je poslovil iskreni naš francoski prijatelj od Slovenije in Jugoslavije, da odide na svoje novo službeno mesto ali v Poruhrje ali v Berlin.

Razmejitvena komisija je zadnje sestanke opravila maja in junija 1924. Japonski delegat na teh sestankih ni sodeloval, saj je že leta 1922 zapustil Evropo (Slovenec, let. 52, 10. 7. 1924, št. 155, str. 3, »Razstanek razmejitvene komisije«).

Končni elaborat ni obsegal samo besednega opisa meje. Pripravljene so bile mejne karte in skice, podatki meritev ter opisi posameznih točk. Suba navaja, da sta bila za južno mejo izdelana predvsem mejna skica in mejni opis v francoskem jeziku. Če bi se podatki v besedilu in na karti razlikovali, je veljala karta. Tak način je bil pomemben predvsem tam, kjer je bila meja določena z izmerjenimi točkami in je moral biti njen potek pozneje na terenu ponovno natančno prepoznaven.[56]

Zaključno dejanje razmejitvenega postopka je sledilo 8. julija 1924 v Zagrebu, ko je bil podpisan končni razmejitveni akt.

Na prekmurskem odseku je mogoče razmejitveni postopek časovno razdeliti na več jasno ločenih faz. Trianonska pogodba je leta 1920 določila osnovni potek meje, komisija je 14. novembra 1921 določila mejno črto na odseku A, 25. februarja 1922 pa je bilo zakoličenje tega odseka zaključeno. V letih 1922 in 1923 so sledile meritve, kartiranje in postavljanje trajnih mejnih znamenj, leta 1924 pa še izdelava in potrditev končne mejne dokumentacije.[57]

Prevzem mejnih znamenj je bil urejen po občinah. Občinske oblasti so z reverzi potrdile, katera znamenja stojijo na njihovem območju in so tako prišla v njihovo skrb. S tem meja ni bila več le stvar mednarodne komisije, ampak je postopoma postajala del redne krajevne uprave. Takšni prevzemni dokumenti so bili neposredna podlaga za poznejše varovanje in vzdrževanje meje.

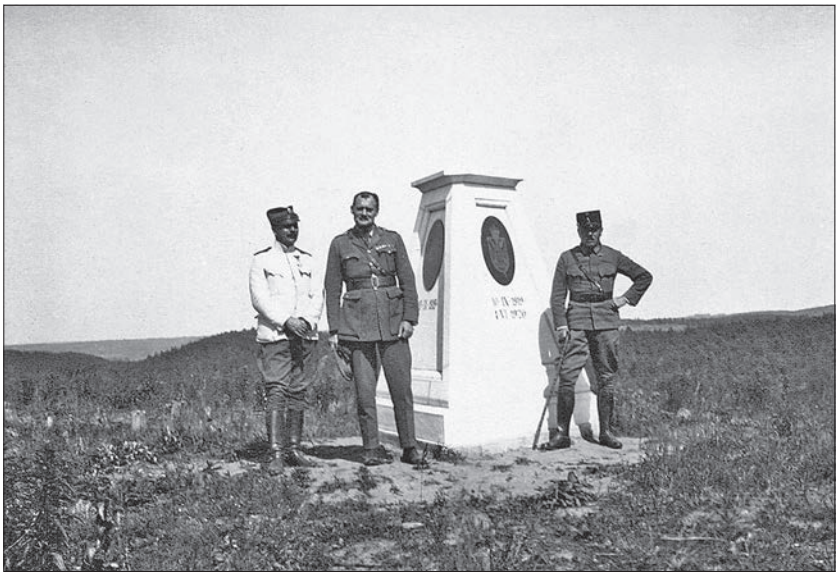
Vprašanje vzdrževanja je bilo nato urejeno še meddržavno. Kraljevina SHS in Madžarska sta 24. julija 1926 v Beogradu sklenili sporazum o varovanju in vzdrževanju mejnih kamnov, stebrov in drugih mejnih znamenj. Določil je način popravil in delitev stroškov. Če je bil povzročitelj poškodbe znan, je stroške nosila njegova država; kadar povzročitelja ni bilo mogoče najti ali je škoda nastala zaradi naravnih vzrokov, sta si jih razdelili obe strani. Za znamenja, pridobljena na skupne stroške, so še določili, kateri državi pripadajo; na odseku A so pripadla Kraljevini SHS. Madžarski zakon, s katerim je bil sporazum vključen v domači pravni red, je bil razglašen 3. maja 1927.[58]

55 Suba, Az Állami Földmérés, str. 35–36; MNL OL, K 52, Károly Vassel, *A déli országhatár kitűzése*, str. 23.

56 Suba, Az Állami Földmérés, str. 35–36.

57 AJ, MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska, dopis Komisije za razmejitev z Madžarsko, 29. november 1923, o datumu določitve meje v Prekmurju; Procès-verbal, fasc. 90; MNL OL, K 52, Procès-Verbal št. 45, 25. februar 1922.

58 MNL OL, K 52, sporazum med Kraljevino SHS in Kraljevino Madžarsko o varovanju in vzdrževanju mejnih kamnov, stebrov in drugih mejnih znamenj, Beograd, 24. julij 1926, 2.–5. člen; madžarski zakon o razglasitvi sporazuma, Budimpešta, 3. maj 1927.

Člani razmejitvene komisije so 30. maja 1924 na območju Tromejnika v Trdkovi zaključili svoje delo (MNL OL, K478 – 1924 – 7899).

SKLEP

Prekmurje se v zgodovinskem spominu najpogosteje povezuje z letom 1919, z vojaškim vkorakanjem jugoslovanske vojske in s slovesnostjo v Beltincih. Pogosto se zdi, kakor da je bila s tem zgodba o priključitvi že končana. Gradivo razmejitvene komisije odpira manj viden nadaljnji del te zgodbe. Politični odločitvi je sledilo še več let dela, ko je bilo treba pogodbeno določeno mejo prenesti na teren, preveriti, izmeriti, označiti in nato tudi varovati.

Med letoma 1921 in 1924 meja v Prekmurju ni bila samo črta na zemljevidu. Bila je predmet diplomatskih razprav, madžarskih zahtev, jugoslovanskih ugovorov, zaslišanj občin, terenskih ogledov, geodetskih meritev in lokalnih napetosti. Ob njej so se pojavljale govorice, demonstracije, prestopi demarkacijske črte ter spori glede zemljišč, poti, gozdov in gospodarskih povezav. Prav zato delo komisije razkriva tisti del zgodovine Prekmurja, ki je pogosto manj viden: čas po priključitvi, ko je bilo treba novo državno pripadnost še dejansko urediti v prostoru.

Posebno mesto v tej zgodbi imajo mejni kamni, ki nosijo spomin na celoten razmejitveni postopek. Njihove črke, številke in položaj v prostoru niso naključni. Povezani so z zapisniki komisije, kartami, meritvami, začasnimi količki, poligonskimi in triangulacijskimi točkami ter z delom ljudi, ki so mejo na terenu iskali, merili in postavljali. Zato mejnik ni samo kamen, ampak oprejemljiv ostanek politične odločitve, tehničnega dela in vsakdanjega prilagajanja novi meji.

Primerjava jugoslovanskih in madžarskih dokumentov pokaže, da istega procesa obe strani nista razumeli enako. Madžarska delegacija je skušala doseči spremembe meje, jugoslovanska stran pa je dokazovala, da komisija ne sme poseči v njen temeljni potek. Prav v teh razlikah je mogoče najti enega pomembnejših prispevkov arhivskega gradiva: ne pokaže le, kje je meja nazadnje potekala, ampak tudi, kako zahtevno, sporno in dolgotrajno je bilo njeno določanje.

Razmejitev Prekmurja se ni končala z vkorakanjem leta 1919, s Trianonsko pogodbo leta 1920 ali s prvim zakoličenjem. Trajnejšo obliko je dobila šele z delom komisije, končnimi elaborati, postavitvijo mejnih znamenj, njihovim prevzemom in poznejšim vzdrževanjem. Meja je tako iz diplomatske odločitve postopoma postala vidna in regulirana državna črta. Njeni kamni pa še danes pričajo o tem, da je bila priključitev Prekmurja tudi dolgotrajen terenski in upravni proces.

IZJAVA O DOSTOPNOSTI PODATKOV
V prispevku niso bili ustvarjeni nobeni novi raziskovalni podatki.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AJ – Arhiv Jugoslavije
MIP KJ, Biro za razgraničenje, Madžarska.

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
K 52-1921, 1922, 1923, 1924.

ČASOPISI

Slovenec, 1924.

LITERATURA

Andrejek, Tadeja: *Meja je dokončna: Prekmurje, 1919–1924*. Murska Sobota: Pomurski muzej Murska Sobota, 2024.

Göncz, László: Življenje ob novi državni meji po priključitvi Prekmurja Kraljevini SHS in delo Razmejitvene komisije na tem odseku. *Mi vsi živeti ščemo: Prekmurje 1919: okoliščine, dogajanje, posledice* (ur. Peter Štih, Kornelija Ajlec, Attila Kovács). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 293–350.

Kokolj, Miroslav: *Prekmurski Slovenci: od narodne osvoboditve do nacistične okupacije: 1919–1941*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1984.

Kosi, Jernej: »Yugoslavia Has Nothing. Yugoslavia Has No Bread. But Hungary Gives Us Bread«: Access to Food and (Dis)Loyalty in a 'Redeemed' Yugoslav Borderland. *Austrian History Yearbook* 55, 2024, str. 283–297. DOI: https://doi.org/10.1017/S0067237824000055

Krizman, Bogdan in Hrabak, Bogumil: *Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919–1920*. Beograd: Institut društvenih nauka, 1960.

Kyovsky, Rudy: Trianonska pogodba in slovensko-ogrska meja. *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920: zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979* (ur. Janko Liška, Miroslav Ravbar). Murska Sobota: Pomurska založba, 1981, str. 236–259.

Slavič, Matija: *Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1999.

Suba, János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–jugoszláv határszakasz. *Catastrum* 5, 2018, št. 4, str. 26–40.

Suba, János: Magyarország trianoni határainak kitűzése 1921–1925. *Magyar Rendészet* 21, 2021, št. 1, str. 217–231. DOI: https://orcid.org/0000-0002-2310-7746

Vassel, Károly: *A déli országhatár kitűzése. Bizalmas jellegű beszámolója*. Nagykanizsa, 1924.

SUMMARY

Between Trianon and the Reality on the Ground. Determining and Consolidating the Yugoslav-Hungarian Border in Prekmurje between 1921 and 1924

The Treaty of Trianon of the summer of 1920 set the basic course of the border between the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and Hungary, even though this did not complete the delineation of Prekmurje. The wording of the document described the border with watersheds, watercourses, settlements, and topographic points. Such a description needed to be transferred to the field and verified against the former municipal boundaries; in addition, individual boundary points needed to be measured, and the border ultimately indicated with provisional stakes and permanent boundary markers. For the population of the area along the future border, this was not an abstract procedure. It meant deciding on the affiliation of places, border crosses, land plots, forests, traffic routes, and economic connections.

In Prekmurje, the work performed by the boundary commission raised a series of questions that could not be narrowed down to technical implementation of the peace treaty. The Hungarian side demanded border changes for primarily transport-related, economic, and ethnographic reasons. The Yugoslav authorities, on the other hand, collected counterevidence, observed the response among the population, monitored the protests, and drew attention to the political activities within Hungarian circles. The reality on the ground presented very concrete issues: the former municipal borders at Pince and Lendava could not be determined even with the help of charts; the boundary line running through forests had yet to be located, and several boundary stakes were later damaged or removed.

The border demarcation in Prekmurje is also the main theme of this article, which does not examine the entire Yugoslav-Hungarian border equally but primarily focuses on the question how the border in Prekmurje was determined, perceived, and gradually consolidated between 1921 and 1924. Among the people, places, and documented events that feature prominently are David Cree and other members of the Yugoslav-Hungarian boundary commission, the Yugoslav delegation led by Vojin Čolak-Antić, the Hungarian commissioner Károly Vassel, local authorities, gendarmerie, representatives of the Beltinci manor, the population of Trdkova, Dobrovnik, Pince, Lendava, and other places along the border.